

وجاہت تبسم

ایم فل سکالر

منہاج یونیورسٹی، لاہور

صنعتِ متلون

Abstract:

Poetry has always been considered the best way to express one's inner feelings principally. It is often adorned with powerful vocabulary, similes, metaphors and unique expressions. 'San'at-e-Matlavin' relates to 'Ilm-e-Badei', but its original relation is with 'Ilm-e-Arooz'. When a verse is composed in more than one meter or rhyme, it is called 'San'at-e-Matlavin. It is different in nature and is overviewed in different ways. It may be used more than one time through 'Zahafat' as we can cut shape of same meters. Sometimes shapes are different, but still their rhythm is same. Moreover, it is related to sounds than words.

متلون (مُتَلَوْن) دے معنی رنگ بدلنا تے اک حالت وچ نہ رہنا دے نیں۔ ایہہ صنعت فارسی دی اے۔ ایہہ ابانی منشوری شمر قندی اے۔ جدوں کوئی شعر اک توں زیادہ بحر یا وزنوں وچ تقطیع ہو جاوے تے اوہنوں صنعتِ متلون داناں دتا جاندا اے۔ ایہہ دے لئی ضروری اے کہ شعر بحر وچ تقطیع ہووے مثلاً فیض الحسن ناصر دا ایہہ شعر ایہناں رُکناں نال وی تقطیع ہو جاندا اے، پر ایہہ صنعتِ متلون وچ نہیں آوے گا۔ کیوں جے ایہہ کسے بحر دا سالم وزن نہیں تے نہ ای ایہہ عروضی طریقہ کار نال کوئی مزاحف یا مضاحف آہنگ کڈھیا جاسکدا اے:

فعل مفاعیل فاعلاتن فعل مفاعیل فاعلاتن

فعل مستفعلن فعولن فعل مستفعلن فعولن

اگر توں آویں چمن دے اندر بہار آوے نکھار آوے

جے توں نہ آویں تے شاخ ویراں، کلی پریشاں، گلاب رُکھا (۱)

صنعتِ تملون دیاں تن قسماں نیں:

1- بحراں وچ ارکانی مماثلتاں:

کچھ مزاحف آہنگ انج دے ہوندے نیں جیہڑے کئی بحراں وچوں نکل آوندے نیں۔

محمد ریاض شاہد رُوحانی موجب:

1- ہرنج مٹمن مقبوض مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

2- رجز مٹمن مخبون مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

3- کامل مٹمن موقوف مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

4- وافر مٹمن معقول مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

بدل گئی جدوں دی رسم تیرے لوک راج دی

قدر ہی کوئی رہ گئی نہ میرے احتجاج دی (2)

مُف اُع اُن مُف اُع اُن مُف اُع اُن مُف اُع اُن

ب دَل گ ع ی ج دُو دِر س م ت مے ر ل و ک راج د ی

ق دَر و ک و ع ر ہ گ ع ی ن م مے ر ا ح ت جاج د ی

طریقہ موسیقی ددا ددا ددا ددا ددا ددا 16 متحرک 8 ساکن

طریقہ ریاضی 2121 2121 2121 2121 کل حروف 24

طریقہ موسیقی وچ ”د“ دا نشان متحرک تے ”ا“ دا نشان ساکن حرف نوں ظاہر کردا اے۔ طریقہ

ریاضی وچ ”1“ دا مطلب اک متحرک حرف تے ”2“ دا مطلب پہلا متحرک دوجا ساکن اے۔ تقطیع

وچ جیہڑے حرف پڑھن وچ نہیں آوندے اوہ تقطیع وچ لکھے وی نہیں جاندے تے جیہڑے پڑھن

وچ آوندے نیں اوہ نہ وی لکھے ہوں تے تقطیع وچ لکھے جاندے نیں جیویں اضافتاں وغیرہ۔ ایہہ

ارکان چار بحراں وچوں عروضی قواعد و ضوابط دے تحت حاصل کیتے جاسکدے نیں، کوئی عروضی پابندی

نہیں۔ ایس طرح ایس شعر دی تقطیع چار بحراں وچ ہو سکدی اے۔ ایہہ وزن دو بحراں وچوں

نکلدے نیں:

1- سربج مسدس مطوی کشف متععلن متععلن فاعلن

2- رجز مسدس مطوی مرفوع متععلن متععلن فاعلن

- ہجر دا تھل بن کے نگر آگیا
چھالا جدوں بن کے جگر آگیا (3)
مقتعلن مقتعلن فاعلن
ہجر دتھل بن ک نگر آگیا
چال جدو بن ک جگر آگیا
1- رجز مثن سالم مستعلن مستعلن مستعلن مستعلن
2- کامل مثن مضر مستعلن مستعلن مستعلن مستعلن

جس دے ملن دی آس تے میں شہر سارا ٹولیا

آج اوہ اچانک مل گیا تے رکھا رکھا بولیا (4)

1- عریض مربع سالم مفاعیلن فاعلن

2- ہرج مربع محذوف مفاعیلن فاعلن

غربیہ بنجوں دتے

مرے ہتھ مال آیا (5)

ایہہ وزن تن بحر ا وچوں نکلد اوے:

1- ہرج مثن اشتر مقبوض فاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

2- رجز مثن مرفوع مخبون فاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

3- وافر مثن اجم معقول فاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

گونجاں دی قطار کتے ، ہرنیاں دی ڈارسی

جھولیاں دے اولھے اوہدے رُوپ دی بہارسی (6)

2- بحر ا دیاں اوزانی ممالئتاں:

کچھ بحر ا دے مزاحف ارکاناں دیاں علامتاں تے آپس وچ نہیں ملدیاں، پر ایہہ اک

دو جے دے ایسے نیڑے ہوندے نیں کہ وزن مل جاندا اے۔ ایہہ دیاں وی دو قسمیں نیں:

1- کئی واری اک وزن دے دو اوزان کسے اک بحر وچوں وی کڈھے جاسکدے نیں جیویں

عادل صدیقی دا ایہہ شعر بحر متقارب دے وکھرے وکھرے اوزان وچ تقطیع ہو جاندا اے:

1- متقارب بارہ رکنی مقبوض اٹلم محقق فعول فععلن فعول فععلن فععلن

2- متقارب بارہ رکنی اٹلم محقق مقبوض فعل فعولن فعل فعولن فعل فعولن

مسافرت دے ثواب وکھرے عذاب وکھرے

کہ جہزتاں وچ ہمیش کھلدے نیں باب وکھرے (7)

2- کئی واری ایہہ وکھو وکھ ارکان وکھو وکھ جہزتاں وچوں نکلدے نیں پرایہناں دا وزن اکوای ہوندا

اے جیویں عمران سلیم دا ایہہ شعر ہزج دے مزاحف آہنگ تے بحر مقتضب دے مزاحف
آہنگ دونواں وچ تقطیع ہو جاندا اے۔ مقتضب دا ایہہ وزن بحر رمل وچوں وی نکل آوندا اے،
پر معاقبہ آجاو دی وجہ توں ایہہ غلط تقطیع سمجھی جاوے گی۔

نال دکھ تے درداں دے ہمکنار رہندی اے

زندگی مسلسل ای بے قرار رہندی اے (8)

بحر ہزج مثنیٰ اشتراقی:

فاعلن	مفاعیلن	فاعلن	مفاعیلن
نال دُک	ت دردادے	ہمکنار	رندی اے
زندگی	مسلسل ای	بے قرار	رندی اے

بحر مقتضب مثنیٰ مطوی مقطوع:

فاعلات	مفعولن	فاعلات	مفعولن
نال دُک ت	دردادے	ہمکنار	رندی اے
زندگی م	سلسل ای	بے قرار	رندی اے

ایسے طرح ایہہ شعری دو وکھو وکھ جہزتاں دے اوزان وچ تقطیع ہوندے نیں:

1- رمل مثنیٰ مکفوف محذوف فاعلات فاعلات فاعلات فاعلن

2- ہزج مثنیٰ اشتراقی مقبوض فاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن

گونجاں دی قطار کتے ، ہرنیاں دی ڈاری

جھولیاں دے اولھے اوہدے رُوپ دی بہاری (9)

- 1- مضارع مثنیٰ اُخرب مکفوف محذوف مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن
- 2- رجز مثنیٰ مجنون مجذوع مستفعلن مفاعلن مستفعلن فعل

یاراں دے نال حادثہ ہو یا کمال دا

دو جا وی چور نکلیا پہلے دے نال دا (10)

- 1- مدید مثنیٰ مکفوف فاعلات فاعلن فاعلات فاعلن
- 2- ہرج مثنیٰ اشتر محقق مقبوض فاعلن مفاعلن فاعلن مفاعلن

جاپدا بنان گے لوگ ہُن بھتیریاں

شہر وچ عمارتاں ہو روی اُچیریاں (11)

دو جا وزن تن بحر اں ہرج، رجز تے وسیع چوں وی نکل آؤندا اے، پر کجھ لوگ عروض دی

ناواقفیت پاروں ایہہ وزن متدارک وچوں فاعلان فاعلن فاعلان فاعلن نال وی کڈھدے

نیں۔ اذالہ زحاف حشو وچ نہیں آؤندا، ایہہ غلط تقطیع آکھی جاوے گی۔ ایہہ شعر دو بحر اں وچ تقطیع ہوندا اے:

- 1- بسیط مثنیٰ مجنون مسکن مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن
- 2- طویل مثنیٰ اٹلم محقق فاعلن مفاعیلن فاعلن مفاعیلن

مرکے کسے خاطر، جینا جدوں آیا

ویری ہوئی دنیا ہسنا جدوں آیا (12)

بشیر عابدی ایہہ غزل چار بحر اں وچ تقطیع ہو جاندی اے:

- 1- جمیل مریع اخرم سالم فاعلاتن مفاعلاتن
- 2- خفیف مسدس مجنون محجوف یا مقلوع محذوف فاعلاتن مفاعلن فع
- 3- منسرح مسدس مرفوع مطوی محذوف فاعلن فاعلات فاعلن
- 4- ہرج مسدس اشتر محقق محذوف فاعلن فاعلن فعولن

بخشدا حوصلہ حیاتی دا

ہر نواں مرحلہ حیاتی دا (13)

طارق عزیز دی ایہہ غزل چار بحر اں دے پنج وزناں وچ تقطیع ہو جاندی اے:

- 1- جمیل مربع سالم مفاعلاتن مفاعلاتن
 - 2- متقارب اثلیم مقبوض فعل فعولن فعل فعولن
 - 3- متقارب مقبوض اثلیم فعولن فعولن فعلن فعلن
 - 4- منسرع مسدس مخبون مطوی محذوذ مفاعلن فاعلاتن فعلن
 - 5- بسیط مسدس مخبون سالم خلع مفاعلن فاعلن فعولن
- گناہ کیہ اے ثواب کیہ اے
ایہ فیصلے دا عذاب کیہ اے (14)
- 3- بحراں دی قربت دا شعر نال تعلق:

کچھ بحراں دے وزن وچ تے فرق ہوندا اے پر ایک دو بے دے اینیاں نیڑے ہوندیاں نیں کہ کوئی کوئی شعرانج دا آجاندا اے جیہڑا دو یا دو توں زیادہ بحراں وچ تقطیع ہو جاندا اے۔ پرائس گل دا بنیادی تعلق بحر نال نہیں بلکہ شعر نال ہوندا اے۔ ایہدیاں وی دو قسمیں نیں:

- 1- کئی واری ایہہ شعر اک بحر دے وی دو وزناں وچ تقطیع ہو جاندا اے۔ عمران سلیم دا ایہہ شعر بحر رمل مثنیٰ محذوف فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن تے بحر رمل مثنیٰ مخبون محذوف فاعلاتن فاعلاتن فعولن وچ تقطیع ہو جاندا اے۔

جو لکایا سی جہاں تو غم اوہ عریاں ہو گیا
اوس نوں دے کے دلا سہ میں وی حیراں ہو گیا (15)

فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن
جو لکایا	سی جہا تو	غم اُعریاں	ہو گیا
اوس نو دے	کے دلا سہ	مے وحیرا	ہو گیا

فاعلاتن	فعولن	فعولن	فاعلاتن
جو لکایا	س جہا تو	غ مُعریا	ہ گیا
اوس نو دے	ک دلا سہ	م وحیرا	ہ گیا

یعقوب سہارن دا ایہہ شعر رمل دے دو وزناں رمل مسدس محذوف تے رمل مسدس مخبون

محذوف، محذوف مسکن وچ تقطیع ہو جاندا اے:

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

فاعلاتن فعلاتن فعلن فاعلاتن فعلاتن فعلن

ویکھ لے کر لے تسلی پرکھ لے

تیری اُلفت دا میں دعویدار ہاں (16)

2۔ کئی واری کوئی شعر دو وکھو وکھ بحر اں دے اوزان وچ وی تقطیع ہو جاندا اے جیویں ایہہ شعر اے:

1۔ رمل مٹمن مشکول فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن

2۔ مضارع مٹمن مکفوف مفاعیل فاع لاتن مفاعیل فاع لاتن مفاعیل فاع لاتن مفاعیل فاع لاتن

مری درد کہانی مرا وشتناں دا قضا

تری زلف توں لمیرا مرے اتھروآں دا قضا (17)

1۔ جٹ مٹمن مخبون محذوف مسکن مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن

2۔ ہزج مٹمن مقبوض محذوف مفاعلن مفاعیلن مفاعلن فعلن

پھڑی اے ڈاڈھے نے بے ڈانگ خیر سلا اے

بے بھیڑی فال بے اٹھے دے ہتھ ڈگوری اے (18)

کئی واری الف دے وصل ہوون نال وی تقطیع دو بحر اں وچ جاندی اے۔ جیویں ایہہ شعر اے۔ پیر فضل گجراتی موجب:

1۔ ہزج مسدس محذوف مفاعیلن مفاعیلن فعولن

2۔ جمیل مسدس مقلوع مفاعلاتن مفاعلاتن فعولن

شراب آوے سحاب آوے نہ آوے

نگار آوے شراب آوے نہ آوے (19)

بے بحر اں دے اوزان یا اک بحر دے چوکھے وزناں وچ تقطیع کریئے تے اوزان دی تعداد

ہور ودھ جاندی اے۔ جیویں اکرام مجید دا ایہہ شعر پنج اوزان 1۔ متقارب مٹمن اثرم محذوف مقبوض محذوف

2۔ رجز مربع سالم، 3۔ رجز مربع مطوی سالم، 4۔ رجز مربع سالم مخبون 5۔ رجز مربع مطوی مخبون وچ

تقطیع ہو جانداوے۔

فعل فاعل فعل	فعل فاعل فعل
مستفعلن مستفعلن	مستفعلن مستفعلن
مقتعلن مستفعلن	مقتعلن مستفعلن
مستفعلن مفاعِلن	مستفعلن مفاعِلن
مقتعلن مفاعِلن	مقتعلن مفاعِلن

(20) دتے سے جو توڑ دل جے ہو سکے تے جوڑ دل

(نوٹ: رجز دے ایہہ وزن بحر سربلچ وچوں وی نکل آوندے نیں)

جیہدے نال وزن دی تعداد ہو رو دھ جاندی اے۔)

پہلے ویلے وچ تے ایہہ گل آکھی جاندی سی کہ کوئی شعرو دی تن توں زیادہ بحر اں وچ تقطیع نہیں ہو سکدا، پر اردو وچ اکرام ضیغم، ڈاکٹر سید عنوان چشتی تے کندن لال کندن اک شعردی چوکیاں بحر اں وچ وی تقطیع کیتی اے۔ میں ایس غزل دی 31 بحر اں وچ تقطیع کیتی اے:

آرزو بہار دی

زندگی سنواری

فاعِلن مفاعِلن

فاعلات فاعِلن

فاعِلن مفاعِلن

فاعِلن مفاعِلن

فاعلات فاعِلن

فاعلات فاعِلن

فاعِلن مفاعِلن

فاعلات فاعِلن

فاع فاعِلن فعل

فاعِلن فعول فعل

1۔ ہرج مربع اشتر مقبوض

2۔ رل مربع مکفوف محذوف

3۔ رجز مربع مرفوع مجنون

4۔ وافر مربع اجم معقول

5۔ جمیل مربع اخرم منبوض محبق محذوف

6۔ مقتضب مربع مطوی مرفوع

7۔ سربلچ مربع مرفوع مجنون

8۔ مدید مربع مکفوف سالم

9۔ طویل مسدس اثرم محبق اشتر محذوف

10۔ عریض مسدس اشتر محبق مقبوض ابتر یا محبق محبوب

- 11۔ جدید مربع مکفوف محذوف فاعلات فاعلن
- 12۔ قریب مربع اشتر مقبوض فاعلن مفاعلن
- 13۔ مشاکل مربع مکفوف محبق اشتر فاعلات فاعلن
- 14۔ کبیر مربع مطوی مطوی مکشوف فاعلات فاعلن
- 15۔ قلیب مربع مکفوف محذوف فاعلات فاعلن
- 16۔ حمید مربع مطوی مرفوع فاعلات فاعلن
- 17۔ اصیم مربع مکفوف محبق اشتر فاعلات فاعلن
- 18۔ قرشی مسدس مکفوف محبق مقبوض مخوف فاعلات فعل فع
- 19۔ مواسع مسدس موقوف مخبون محبق محذوف فاعلن فعول فع
- 20۔ وسیع مربع سالم مخبون فاعلن مفاعلن
- 21۔ اوفر مربع مطوی منبوض مرفوع مطوی فاعلات فاعلن
- 22۔ متشابہ مربع مطوی مطوی مکشوف فاعلات فاعلن
- 23۔ مزید مربع سالم موقوف فاعلن مفاعلن
- 24۔ مستوی مربع مطوی محذوف فاعلات فاعلن
- 25۔ نصیر مربع اشتر مخبون فاعلن مفاعلن
- 26۔ خبیر مربع مطوی محذوف فاعلات فاعلن
- 27۔ ظہیر مربع مکفوف مطوی مکشوف فاعلات فاعلن
- 28۔ نظیر مربع مکفوف محذوف فاعلات فاعلن
- 29۔ ضمیر مربع اشتر مقبوض فاع لن مفاع لن
- 30۔ مترنم مربع سالم موقوف فاعلن مفاعلن
- 31۔ تکیل مربع مرفوع، مرفوع محذوف فاعلاتن فاعلن (21)

جے اک بحر دی چو کھے وزناں وچ تقطیع کیتی جاوے تے تعداد ہور ودھ جاندی اے پر ایس شعر دی سب توں چنگی تقطیع بحر مدید مربع مکفوف فاعلات فاعلن وچ ہوندی اے۔ جیہدے وچ اک مفرد زحاف لگدا اے تے اک رکن سالم وی آوندا اے۔

حوالے

- 1- فیض الحسن ناصر، چار چھیرے چانن، (گجرات: ناصر پبلشرز)، 90۔
- 2- محمد ریاض شاہد، روحانی، آس ٹھنڈی وادی، (لاہور: ادارہ پنجابی لکھاریاں، 2017ء)، 106۔
- 3- بشیر عابد، جیتتر سُولی، (گوجرانوالہ: مصباح ادب اکیڈمی، 1999ء)، 231۔
- 4- منظور وزیر آبادی، دُکھ دا صدقہ جاری اے، (لاہور: فضل حق اینڈ سنز پبلشرز، 1992ء)، 125۔
- 5- فیروز الدین شرف، نورانی کرناں، (لاہور: تاج بک ڈپو، س ن)، 206۔
- 6- بشیر عابد، جیتتر سُولی، 128۔
- 7- عادل صدیقی، بند اکھیاں وچ منظر، (لاہور: پنجابی فاؤنڈیشن، لورمال، س ن)، 141۔
- 8- عمران سلیم، سینے اندر شوہ پیا، (لاہور: فضل حق اینڈ سنز، 1991ء)، 49۔
- 9- بشیر عابد، جیتتر سُولی، 128۔
- 10- رؤف شیخ، شکر دوپہر، (لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1992ء)، 37۔
- 11- اکرام مجید، نویاں زمیناں، (فیصل آباد: الرفیق افضالی پرنٹنگ پریس، 1990ء)، 78۔
- 12- بشیر عابد، جیتتر سُولی، 186۔
- 13- بشیر عابد، جیتتر سُولی، 161۔
- 14- طارق عزیز، مرتبہ اکرم باجوہ، پہچان پنجابی غزلاں، (لاہور: خزینہ علم و ادب، 2000ء)، 126۔
- 15- عمران سلیم، سینے اندر شوہ پیا، 27۔
- 16- یعقوب سہارن، او کزان دا سفر، (فیصل آباد: سلیم نواز پرنٹنگ پریس، 1996ء)۔
- 17- غلام مصطفیٰ بسمل، اکھیاں وچ اُتری شام، (لاہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج، آرٹ اینڈ کلچر، 2002ء)، 445۔
- 18- اشرف گل، کرلانڈی تان، (لاہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج، آرٹ اینڈ کلچر، 1999ء)، 125۔
- 19- غلام مصطفیٰ بسمل، باران بُرج پنجاب دے، (لاہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج، آرٹ اینڈ کلچر، 2002ء)، 75۔
- 20- اکرام مجید، نویاں زمیناں، 99۔
- 21- بشیر عابد، جیتتر سُولی، 249۔

محمد عاصم چودھری

ایڈیٹر 'پنجاب رنگ'

انڈیکس

1- ڈاکٹر احسان اللہ طاہر

داستان سسی پنوں دا تجزیاتی تے تقابلی مطالعہ

صفحہ: 26-7

چونویں اکھر: داستان گوئی، پنجابی ادب، رومانوی داستان، سسی پنوں

داستان گوئی نے پنجابی زبان تے ادب نوں اک کچی پیڑی نیوں دتی اے۔ پنجابی وچ مذہبی، تاریخی تے سماجی داستاناں دی لکھی تاریخ دے نال نال رومانوی داستاناں دا وی اک وڈا دور موجود اے۔ رومانوی داستاناں وچ ”سسی پنوں“ نوں بار بار لکھے جاون پاروں بہت اہم مقام حاصل اے۔ ایہہ مضمون ”سسی پنوں“ دیاں چونویاں رومانوی داستاناں وچ موجود فنی قدراں، کردار نگاری، جگہاں، جمالیاتی حُسن، لوک سیانف، منظر نگاری تے زبان دا ویروا کردا اے، ایہناں داستاناں وچ ہاشم شاہ، بشیر ناطق، عبدالغنی شاکر، یتیم شاہ، دائم اقبال، غلام حیدر مستانہ، نظام الدین، سائیں مولا شاہ تے لکھ شاہ ہوراں دی لکھی ہوئی ”سسی پنوں“ شامل اے۔

2- اعجاز علی

پنجابی وچ ترجمہ نگاری دے ارتقاء دا جائزہ

صفحہ: 41-27

چونویں اکھر: پنجابی ادب، ترجمہ نگاری، ترجمے دیاں تکنیکاں، شعری ترجمے، نثری ترجمے

ترجمہ اک زبان دے ادبی خزانیاں نوں دوجی زبان وچ منتقل کرن دا سب توں ودھیا طریقہ سمجھیا جاندا اے۔ بہت ساریاں تکنیکاں تے طریقے ودھیا ترجمہ کرن وچ ترجمہ کار دی مدد کردے نیں۔ پنجابی زبان وچ ترجمہ نگاری دی اک مضبوط روایت موجود اے جیہڑی ماہر ترجمہ کاراں دے مہان شاہکار

ترجماں تے مشتمل اے۔ ایس مضمون راہیں شعری تے کجھ مشہور نثری ترجماں اتے پنجابی ادب وچ ترجمے دی روایت تے تاریخ دا جائزہ لیا گیا اے۔

3- ڈاکٹر ثناء مدرثر

میاں محمد بخش تے سید فضل شاہ دی ”سوہنی مہینوال“ دا تقابلی ویرا

صفحے: 42-55

چونویں اکھر: میاں محمد بخش، فضل شاہ، سوہنی مہینوال، پنجابی ادب، قصہ نگاری، داستان گوئی، کلاسیکی شاعری

کسے ادبی لکھت دیاں خوبیاں خامیاں تے چائن پاؤن لئی تقابلی مطالعے نوں سب توں ودھیا طریقہ منیا جاندا اے۔ ”سوہنی مہینوال“ اک عشقیہ داستان اے جیہڑی پنجاب تے سندھ وچ سب توں ودھ پسند کیتی جاؤن والیاں مشہور لوک داستاناں وچوں اک اے۔ پنجابی زبان وچ ایہہ کہانی کئی شاعراں شعری صورت وچ بیان کیتی اے پر مشہور شاعر میاں محمد بخش تے سید فضل شاہ دی لکھی ”سوہنی مہینوال“ نوں اپنے ودھیا بیان پاروں بہت شہرت ملی۔ ایس مضمون وچ ایہناں دوواں قصیاں دا خیال دی بُنتر، زبان تے شعری مہارت نوں مکھ رکھ کے تقابلی مطالعہ پیش کیتا گیا اے۔ دوواں قصیاں دا پلاٹ مہارت نال بنھیا گیا اے پر فضل شاہ دا قصہ سمجھن وچ بہت سوکھا تے ڈونگھی ادبی لفظی نال شنگاریا ہویا اے۔

4- ڈاکٹر حنا خان

احمد راہی دی کتاب ”ترنجن“ دا تحقیقی تے تنقیدی مطالعہ

صفحے: 56-77

چونویں اکھر: احمد راہی، ترنجن، جدید پنجابی نظم، عورتاں بارے شاعری، پنجابی ثقافت
جدید پنجابی نظم دی روایت دے مشہور ناواں وچوں اک نال احمد راہی دا اے۔ اوہ اپنے نویکے خیال، زبان تے پنجاب دی ثقافتی روایتاں نال بھرے اظہار پاروں بہت مشہور نیں۔ ”ترنجن“ اوہناں دیاں نظماں دا پہلا مجموعہ اے جیہڑا پاکستان بنن مگروں چھپیا۔ ایس شعری مجموعے وچ اوہناں نے احساس، سدھراں تے صنف نال جڑے جذبیاں نوں بڑے کوئل تے سوہنے ڈھنگ نال بیان کیتا اے۔ اوہ

عورت دے پیار، نفرت، دُکھاں، درداں، امیدیں، شکایتیں، کامیابی تے ناکامی دی تصویر کشی کردے دکھائی دیندے نیں۔ اوہناں دی دھرتی نال جڑت بہت ڈوگھی اے جیہڑی اوہناں دے پنجابی ثقافت نال جڑے مختلف کرداراں نوں بیان کردیاں اُگھڑ کے سامنے آؤندی اے۔

5- نینب مغیث

مجلہ ”راوی“ دا پنجابی شاہ مکھی تے گور مکھی حصہ (مڈھ توں 1947ء تک)

صفحے: 78-89

چونویں اکھر: گورنمنٹ کالج لاہور، میگزین راوی، پنجابی شاہ مکھی، پنجابی گرمکھی گورنمنٹ کالج لاہور اک قدیم تے عظیم تعلیمی ادارہ اے۔ گورنمنٹ کالج لاہور دا میگزین ”راوی“ 1906ء توں ایہدیاں اعلیٰ ادبی روایتاں دا ودھیا ثبوت اے۔ ہمیش توں ایس میگزین دا بنیادی مقصد ”راویز“ دیاں تخلیقی مہارتاں نوں سامنے لیانا تے اوہناں دیاں تخلیقی توانائیاں نوں اک سمت دینا رہیا اے۔ شروع وچ میگزین ”راوی“ انگریزی وچ چھپدا سی۔ ایہدے وچ پنجابی شاہ مکھی 1910ء، اردو 1911ء، ہندی 1921ء تے پنجابی گرمکھی 1923ء توں چھپنا شروع ہوئی۔ شاہ مکھی تے گور مکھی ”راوی“ دے پنجابی حصے وچ چھاپی جاندی سی جیہدے وچ ادارے، کہانیاں، ڈرامے، نظماں تے غزلاں شامل ہوندیاں سن۔ پنجابی حصہ 1947ء تیک مسلسل چھپدا رہیا پر پاکستان بنن مگروں ایہہ سلسلہ رُک گیا۔ فر 2016ء وچ ”راوی“ دا پنجابی حصہ دوبارہ بحال کر دتا گیا۔ ایس مضمون راہیں میگزین ”راوی“ دے پنجابی ادب واسطے 1947ء تک دے کردار دا جائزہ لیا گیا اے۔

6- ڈاکٹر شفق رشید

شاہ حسین تے عشق: اک ویردا

صفحے: 90-97

چونویں اکھر: شاہ حسین، کلاسیکی شاعری، پنجابی ادب، کافیاں، عشق، علامت نگاری شاہ حسین اپنیاں کافیاں وجوں مشہور نیں جیہڑیاں لکھنی علامت نگاری نال بھریاں ہوئیاں نیں۔ ایہہ کافیاں موسیقی دے راگاں مطابق لکھیاں گئیاں نیں، ایہناں وچوں بہت ساریاں کافیاں مشہور گاون

والیاں گائیاں وی نیں۔ بطور صوفی شاعر اوہناں دے عشق بیان تے اوہدی کھوج دے کئی مطلب نکلدے نیں۔ ایس مضمون وچ شاعرنوں اک سچا عاشق ثابت کرن لئی بہت سارے حوالے ورتے گئے نیں۔ اوہناں دے کلام وچ عشق حقیقی دی کھوج اوہناں نوں دوہجے شاعراں توں وکھرا بنا دیندی اے۔ اوہناں دا واہ جد عشق نال پیندا اے تے عشق اوہناں نوں مادھو لال حسین بنا چھڈ دا اے۔ ایہہ مضمون شاہ حسین دیاں کافیاں نوں اوہناں دے عشق ورتارے دے حوالے نال سمجھن وچ مدد دیوے گا۔

7- ڈاکٹر کرامت علی مغل

سوانیاں دے چوئیں شعری پراگیاں دا تجزیاتی مطالعہ

صفحہ: 98-116

چوئیں اکھر: پنجابی شاعری، پنجابی شاعرات، نسرین انجم بھٹی، انجم قریشی، شمینہ اسماء، تسنیم تصدق، انور کنیر، طاہرہ سراء

اجو کے دور وچ شاعر تے شاعرات پنجابی ادب وچ اپنا حصہ بڑے جوش تے جذبے نال پارہے نیں۔ خاص طور تے شاعرات اپنے جذبیاں دے نال نال معاشرے دیاں موجودہ قدراں نوں اپنی شاعری راہیں بیان کر رہیاں نیں۔ شاعری دے کجھ کھیتراں وچ تے اوہ شاعراں توں ودھ نمایاں دکھالی دیندیاں نیں۔ ایس مضمون وچ شاعرات دیاں 2015ء توں 2018ء تک لکھیاں جاون والیاں شعری کتاباں دا نوں خیال، زبان، نسوانیت تے مہارت دے حوالے نال جائزہ لیا گیا اے۔

8- ڈاکٹر منیر گجر

تقابلی مطالعہ: کجھ وچار

صفحہ: 117-126

چوئیں اکھر: تقابلی مطالعہ، ادبی تقابل

تقابل کرنا انسانی فطرت اے۔ ایہہ شیواں دی سچی قدر طے کرن دا سب توں پرانا طریقہ سمجھیا جاندا اے۔ ادب دے کھیتر وچ تقابل کرن دے ہور وی کچھ موجود نیں۔ ایہہ کھیتر اپنا کھلا رواں اے کہ

ایہدیاں پکیاں تھتھیاں حدّاں مٹھنا لگ بھگ ناممکن اے۔ ایس مضمون وچ تقابل دے مڈھلے وچار، ڈھنگ تے دو یا دونوں ودھ ادبی رچناواں دے تقابل بارے گل چھوہی گئی اے۔ شروع وچ بہت سارے سوجھواں ایہہ وچار رکھدے سن کہ تقابلی مطالعہ صرف مذہباں دے تقابل تک ای محدود اے۔ ایس وچار وچ مڈھلی تبدیلی تے ادب دی ایہدے وچ رلت بارے گل ایس مضمون راہیں سانجھی کیتی گئی اے۔

9- وجاہت تبسم

صنعتِ متلوّن

صفحے: 127-136

چونویں اکھر: صنعتِ متلوّن، شاعری، علم عروض، بحر، وزن، ضخافت
شاعری نوں ہمیش توں اندرونی جذبیاں دے اظہار دا سب توں ودھیا طریقہ سمجھیا جاندا اے۔ ایہنوں بھروس لفظی، تشبیہاں، استعاریاں تے نویکے تاثرات نال شگاریا جاندا اے۔ ”صنعتِ متلوّن“ دا تعلق علمِ بدیع نال اے پر اصلوں ایہد اعلق ”علم عروض“ نال اے۔ جدوں اک شعر نوں اک توں ودھ بحر یا وزن وچ کہیا جاوے تے ایہنوں ”صنعتِ متلوّن“ آکھیا جاندا اے۔ ایہدی حیثیت وکھری ہوندی اے تے مختلف طریقیاں نال ایہدا جائزہ لیا جاندا اے۔ ایہنوں ”ضخافت“ راہیں اک توں ودھ واری ورتیا جاسکدا اے کیوں جے اوہناں بحراں نوں کئی شکلاں وچ تقسیم کر سکدے آں۔ کئی واری شکلاں وکھریاں پر وزن کو جیہا ہوندا اے، ایس لئی ایہد اعلق اکھراں نالوں آوازاں نال چوکھا اے۔

10- حسن بن زبیر

پنجابی دی شہرہ آفاق صوفیانہ رومانوی داستان ہیر وارث شاہ وچ پنجابی ثقافت، سوانیاں دی نمائندگی تے مردانہ برتری ڈھنگ دا ویروا

صفحے: 5-21

چونویں اکھر: پنجابی شاعری، ثقافت، ہیر، رانجھا، سماج
ایہہ کہوچ پنجاب وچ سن 1700ء دے دوران وارث شاہ دی لکھی ہوئی رومانوی داستان ہیر رانجھا وچ

صوفیانہ ڈھنگ نال پیش کیتی گئی پنجابی ثقافت تے معاشرے وچ سوانیاں دے مقام بارے دس پاؤندی اے۔ ایس داستان نوں پنجابی ادب دی ”رومیو جولیٹ“ وی آکھیا جاندا اے جیہدے وچ ہیر دی دکھ بھری کہانی بیان کیتی گئی اے۔ ہیر اک ٹیاری جیہدا تعلق سیال قوم نال سی۔ رانجھا اک جوان سی جیہڑا اپنی قوم دے ناں نال ای جانیا جاندا سی۔ وارث شاہ صنف نوں شعری استعاریاں، مکالمیاں، کرداراں تے کہانی راہیں پیش کردا اے۔ ایہہ کھوج Qualitative ڈھنگ دی اے، ایلن آرمر، سوزین سینٹ ویلی تے بٹلر دے نظریے ایس کھوج دے حق وچ نیں۔ ایہہ کھوج کرداراں دی صنف دے حوالے نال نمائندگی دا جائزہ لیندی اے تاں جے وارث شاہ دے زمانے دی سماجی بُنتر، ہیر دے کردار نال جڑے نسوانیت دے اک توں ودھ رنگ، رانجھے دے کردار دا اوہدی وضع قطع راہیں بیان، جائیداد دا کھس جانا، اخیر وچ اوہدی موت تے دوجے کرداراں نال اوہدے ورتارے نوں سامنے لیا جاسکے۔ ہیر تے رانجھا دونوں کرداراں راہیں وارث شاہ کئی صنفی شکلاں نوں بیان کردیاں ہونیاں دوجے نمونیاں دے نال نال مردانہ برتری دے نظام نال جڑت نوں وی پیش کردے نیں۔ ایہہ کھوج آون والے اوہناں کھوجکاراں تے طالبعلماء دی وی مدد کرے گی جیہڑے پنجابی ثقافت تے عظیم مقبول ثقافتی داستان ہیر رانجھا بارے جانن دی چاہ رکھدے نیں۔

